

szerint csak az utolsó évtizedek zene-történetét adja, a szerző Bartók, Schönberg vagy Webern hatásának és tanításának külön tanulmányt itt nem szentel.

A kötet központi része az 1945 után fellépő új gárda tíz, Dibelius szerint legfontosabbnak tartott zeneszerzőjének munkásságát elemzi, érzékeltetve az egyes alkotók — Stockhausen, Boulez, Henze, Nono, Pousseur, Koenig, Berio, Ligeti, Kagel, Cage — munkásságának jellemző stílárius jegyeit. Műveiket értékelve a szerző nagy tárgyi tudással és ítélőképességgel differenciál. Az objektív hang azonban nem rejti el a könyv írójának ízlését és meggyőződését. Úgy tetszik ebből az újabb nemzedékből Boulez, Ligeti és Nono munkásságát értékeli Dibelius a leg-többre.

Az új zene társadalmi beágyazottságához szolgáltató hasznos adalékokat a művek megszólalási alkalmainak, a különböző centrumok tevékenységének ismertetése (Darmstadt, Donaueschingen, ISCM, a kölni és müncheni elektronikus stúdió, a párisi Domaine musicale, a bécsi die Reihe együttes, a Gravesano-i kísérleti stúdió). Bizonyos germanocentrikusság e részben is érvényesül, a szerző itt említetlenül hagyja a Varsói Őszet, a Zágrábi Biennálét, az elektronikus zene kapcsán a párisi ORTF kísérleti stúdióját stb. Az egyes nemzeti csoportok tárgyalásánál megintcsak — az anyagban amúgyis leg-gazdagabban dokumentált — nyugat-német zenének jut a legnagyobb hely. A szocialista országok közül önálló fejezetet a szerző csak Jugoszláviának és Lengyelországnak szentel, míg a magyar zenét, a szovjet, csehszlovák, bolgár és román muzsikával együtt, a „más keleti országok” gyűjtőcímben említi. A magyar zeneszerzők közül — ne feledjük, a könyv az 1945 utáni avantgard története! — Maros, Kurtág és Durkó műveiről esik szó s ezt a részt Kurtág Hegedű—Cimbalom-duóinak egyik tétele kottában is illusztrálja.

Az avantgard zene szakkifejezései-nek hasznos és részletes magyarázata s különféle jól szerkesztett mutatók egészítik ki Ulrich Dibelius — némelykor tán vitára ingerlő — de mindenképp hasznos és igen komoly szándékot megvalósító könyvét.

Breuer János

Papp Géza:

A XVII. SZÁZAD ÉNEKELT DALLAMAI

Régi magyar dallamok tára II.

Akadémiai Kiadó, Budapest 1970.

Hazai, ill. nemzetközi szempontból a könyvben közölt 360 dallamnak mintegy 25%-a (kb. 80 db) többé-kevésbé népzenei vonatkozású. Ha a műzenei-népzenei kapcsolatokat stílusok szerint kívánjuk rendezni, elsősorban a régi kvintváltó anyagra emlékeztető példányokra kell felfigyelnünk (30, 33, 45, 53, 62, 136, 149, 151, 152, 178, 320). A 30. példányban — bár német változata van — négy soros, 12 szótagú históriás énekeink hangvétele sejlik fel, nemkülönben a 45. számúban, melynek kezdete a Nagy Bihal Albertné ballada első sorát adja. E ballada több ízben felvillan s különben teljes egészében azonos a XVII. századi Kádár István históriás énekkel (160 old.). Ez a dallam tehát nemcsak eredeti históriás énekként él egészen napjainkig. Az 53. sz. dallam — mint a szerző is megemlíti — a 136. sz. dal fele, ennek népi vonatkozásaira e sorok írója hívta fel a figyelmet (Zenetud. Tan. VII). Régi stílusunkkal való kapcsolat legszebb példánya a 62. szám, mely számos — általam átmeneti-formájának nevezett (A B⁵ C B) — régi stílusú ősi-8-asunkkal vethető össze (Kod. Var.: 114, legalább is féldallamában). Duda 8-as, un. kiskvintváltó táncdalunk változata a 78. szám (éspedig KV: 250, „Apró murek, petrezselyem”). Ősi 12-es torzója a 149. darab is. A B⁵ A B példája a 7-szótagos 152. sz. Tiszta kvartváltó a 179. sz. A 320. sz. kiskvintváltó duda 8-asok torzulása.

Mint minden dallamanyagban, itt is megjelenik a 2 1 metszetű ún. *sírató-modell* (229., 289.), mind dúr, mind moll köntösben. Ezt is a régi anyaghoz kell sorolnunk. A szintén régi-stílusú, említett átmeneti formák példái: az oktáv-töréses 7., a kvintváltó 121., az A B⁵ A B képletű, 8-as szótagszámú 89. Kissé elrajzoltabb a 42., 57., 58., a 8—7—8—7 szótagú 60., a 222. és a kvartváltó, 8-as 90. szám. *Ismétlődő és keresztsoros* formájú példányok is sokszor feltűnnek népi hangvétellükkel (17, 24, 133, 137, 161, 74, 65, 86, 75). A plagális ambitus mindig

nyugati eredet jele (5, 26, 71, 84, 270, 356. sz.), de mindig népzenei ihletésű is (persze mindig az ún. vegyes-osztályból). Táncdalt idéz — mint már alkalom volt igazolni — a híres „In dulci” (220.), tót-táncként szerepel Bartók gyűjtései közt s alapjában az „Adjon az Uristen” kezd. regösénekünkkel azonos. A Rákóczi nóta megjelenésére a szerző is utal (250.). A Tyukodi-nóta moll- és dúrvariánsa (139, 169) egész Keleteurópában elterjedt (Zenetud. Tan. VII).

Az új stílus jelenléte még bőségebb a régi stílusénál (21, 22, 29, 41, 97, 107, 113, 127, 131, 142, 145, 154, 198, 209, 296, 353.). Jellemző ezekre a darabokra a 2. sor felső kvintválasza. A visszatérő szerkezet ritkább. Az 1. és 2. sor kvint-viszonya néha úgy nyilvánul meg, hogy mindkét sornak azonos a kiindulópontja; ez a vonás igen jellemző a nyugateurópai boltíves dallamvilágra. A harmadik sor nemegyszer suta befejezés és — ha nagyon merész kívánok lenni — olyan formaalakulásra is tudok példát idézni, amilyen az amerikai blues-ban ismerhető fel (29.), ahol a 3-ik, befejező sor néha ugyanilyen ragaszték. Az idézett példányok közül népi változat mellé helyezhető a 41. („A szántói híres utca” és változatai), a 154. (középmetszete éppúgy tercválaszt sejtett, mint a „Kánizsai koronára”, vagy „A gőzösnek pattog a kereke”), 353. („Bíró Marcsa” híres dallamának variánsa).

E vázlatos észrevételek szükségessé teszik, hogy a XVII. század énekelt dallamainak népzenei vonatkozásaira alkalomadtán nagyobb tanulmány keretében is visszatérjünk. (Ugyancsak visszatérünk a gazdag publikáció dallamanyagának nyugateurópai összefüggéseire. A szerk.)

C. Nagy Béla

Joseph Smits van Waesberghe:

MUSIKERZIEHUNG. LEHRE UND THEORIE DER MUSIK IM MITTELALTER

Lieferung 3.

VEB Deutscher Verlag für Musik, Leipzig 1969.

Magyarországon, ahol a zenei nevelés — hála Kodály Zoltán és mások eléggé meg nem becsülhető munkájának — fontos társadalmi kérdés: különös ér-

deklődésre tarthat számot az a szép külsejű és gazdag tartalmú kiadvány, mely az európai zeneoktatás és zeneelmélet történetének első fejezetét tárgyalja. A mű a „Zenetörténet képekben” című nagyszabású sorozatban látott napvilágot.

A zeneoktatás középkori műhelyei — mint a középkori tudományos oktatás általában — a kolostorok, egyházi iskolák voltak. A zene tudománya, a zene oktatása két nagy részből állott: az elméletből és gyakorlatból. Előbbi a zene eredetét kutatta, fizikai és matematikai törvényszerűségeit és helyét az akkori általános világképben. A gyakorlati zeneoktatás legfőbb célja az egyházi szertartások dallamkészletének elsajátítása. A koraközépkor európai zenéje egyszerű: a zene teljes tartalmi gazdagságának kifejezése az egyszerű dallamra hárul. Ezekből az — olykor rendkívül bonyolult, gazdag melizmatikájú dallamokból — több százat kellett a zenét tanuló középkori növendéknek elsajátítania. Kottairás híján eleinte természetesen fejből: a magister elénekelte a dallamot, a növendékek pedig addig próbálkoztak a mester követésében, míg sikerült nekik. Persze, sokszáz dallamot megtanulni és évtizedeken át fejből tartani nem könnyű. Az emlékezet „támogatására” jött létre az úgynevezett neuma-írás: a szöveg fölé különböző magasságban írt pontok és vonások kombinációja. Amikor e neumák magasságát a XI—XII. században vízszintes vonalak segítségével rögzítették: voltaképpen megszületett mai hangjegyírásunk alapja.

Mindez egykori értekezésekből, azaz traktátusokból vett egyszerű reprodukciók segítségével válik a mai olvasó számára is szemléletessé. Számos, a XX. században újra aktuálissá vált jelenség és fogalom jelenik meg előtünk: a világ harmóniájának hármas felosztása (Hindemith Kepler-szimfóniájának alapja) vagy az aranymetszés és a zene viszonya (Lendvai Ernő felfedezése óta tudjuk: egyes Bartók-művek forma-építkezésének alapelve), vagy akár a szolmizáció, melynek mai zenei oktatásunkban van központi szerepe.

Joseph Smits van Waesberghe kiváló bevezető tanulmánya a középkori bonyolult zenetan módszeres, világos áttekintését adja. E művel az érdeklődő zenebarát s a szakember egyaránt nélkülözhetetlen kézikönyvet kapott.